

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

Vadim Adel
Maakunnallinen yksikkö
Tampereen museot 2000

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kunta: Valkeakoski

Kohteen nimi: Rapolan muinaisjäännösalue

Kohteen laji: muinaisjäännöskompleksi (linnavuori, kalmistoja, asuinpaikkoja, keskiaikainen kirkko ym.)

Ajoitus: varhaismetallikausi - historiallinen aika

Rauhoitusluokka: 1

Mj.rek.nro: 908 01 0001

Kohteen sijainti: PK 2132 02 SÄÄKSMÄKI, koordinaatit: x = 6787 60-6789 74, y = 2501 76-2503 66, z = 80-145 m mpy. Kohde sijaitsee Valkeakosken keskustasta 7 km SSE.

Valvonta-alueen sijainti: koordinaatit: x = 6787 53 - 6788 02, y = 2503 45-63, z = 87-91 m mpy (ääripisteet); Sääksmäen kirkosta n. 250 m WSW (alueen keskipiste).

Kylä: Voipaala

Tila 1: RN:o 2:156 Voipaala (kaivannon pohjois- ja keskiosat)

Omistaja 1: Valkeakosken kaupunki, os. Louhenkatu 3, 37600 VALKEAKOSKI (tekninen keskus)

Kiinteistötunnus: 908-464-0002-0156

Tila 2: RN:o 2:129 Päivänvaha (kaivannon eteläosa)

Omistaja 2: Sirkka Pappila, os. 37700 SÄÄKSMÄKI

Kiinteistötunnus: 908-464-0002-0129

Aiemmat tutkimukset:

Inv. Sarasmo 1945, Lauren 1989.

Tark. Hirviluoto 1982 (Voipaala II), 1980 ja 1986-87 (Sääksmäkitalo); Hirviluoto ja Heikkurinen-Montell 1985 (Voipaala II); Katiskoski 1986 (Voipaala II).

Kaiv. Hirviluoto ja Tusa 1989 (Sääksmäkitalo).

Muista Rapolan alueen tutkimuksista ks.: *Masunni. Kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta 3*. Tampereen museot 1999; Seppälä, S.-L. *Rapola – maiseman arkeologiaa*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto 1996.

Aiemmat löydöt: KM 23027:1-4, 23514:14 (Voipaala II); KM 23027:5, 23611, 24754:1-21 (Sääksmäkitalo).

Valvonnan aihe: vesijohto- ja viemärikaivuutyöt

Valvottavien töiden suorittaja: Maanrakennus Lahdenperä Oy (Virrat), puh. 0400-635432 (Juha Lahdenperä)

Valvoja: Tampereen museot, maakunnallinen yksikkö, tutkija Vadim Adel

Kenttätyöaika: 9.-13.11.2000

Löydöt: ei luetteloitavia löytöjä

Negatiivit: 117655-117661

Diat: 44590-44596

Raportin liitteet:

- 1) Luettelo mustavalkonegatiiveista
- 2) Luettelo diakuvista

Karttaliitteet:

- 1) peruskarttaote 1:20 000
- 2) ote vesiputkisuunnitelmaan liittyvästä kartasta 1:2000
- 3) kartta tutkitusta palo- ja likamaalinssialueesta 1:20

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

VALVONTAKERTOMUS

Tampereen museoiden maakunnallinen yksikkö suoritti 9.-13.11.2000 vesijohto- ja viemärikaivutöiden arkeologisen valvonnan Valkeakosken Sääksmäen Rapolan muinaisjäännösalueen kaakkoisosassa. Kaivuutyöt liittyivät Pappilanniemen vesihuoltohankkeeseen, josta Tampereen museot on antanut 20.7.2000 suunnitelma-alueella sijaitsevia muinaisjäännöksiä koskevan lausunnon (diar. 21/5423/2000). Lausunnossa on todettu, että kaivutöiden suorittaminen muinaisjäännös-alueella edellyttää arkeologista seurantaa. Seurannan esityöt tehtiin 8.11.2000, jälkityöt ja raportti tehtiin 12.-15.12.2000. Kaikki työt suoritti maakunnallisen yksikön tutkija Vadim Adel. Kustannukset suoritti Valkeakosken kaupunki muinaismuistolain 15 § mukaisesti. Kaupungin puolesta vesihuoltotöitä valvoi Valkeakosken kunnallisteknisen toimiston suunnittelija Heikki Luoma-aho (puh. 03-5766 471).

Sääksmäen Rapolan muinaisjäännösalue sijaitsee Valkeakosken keskustasta 7 km SSE, Vanajaveden koillisrannalla. Sen koko on n. 3,0 (NW-SE) x 1,2 km. Muinaisjäännösalueen keskellä sijaitsee Rapolan linnavuori, jonka lähiympäristössä on lukuisia esihistoriallisia kiinteitä muinaisjäännöksiä, mm. Hirvikallion, Matomäen ja Rupakallion rautakautiset kalmistot, Voipaalan rautakautinen hauta, asuinpaikkoja, kolme kuppikiveä sekä muinaispelto. Alueen kaakkoisreunalla sijaitsee Sääksmäen myöhäiskeskiaikainen kirkko, jonka pohjoispuolella on Sääksmäen seurakunnan hautausmaa. Linnavuoren juurella, sen SW- ja SE-puolella sijaitsevat kulttuurihistoriallisesti arvokkaat Rapolan ja Voipaalan kartanot (alueen muinaisjäännöksistä ja muista kohteista ks. tarkemmin: Seppälä, Sirkka-Liisa. *Rapola – maiseman arkeologiaa*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto 1996; *Masunni. Kirjoituksia Tampereelta ja Pirkanmaalta* 3. Tampereen museot 1999).

Valvottavat maatyöt kohdistuivat muinaisjäännösalueen kaakkoisosaan, entisen valtatie 3:n ja hautausmaan W-puolella kulkevan NW-SE-suuntaisen Kirkkovainiontien väliselle Kirkkovainio – nimiselle peltoalueelle. Alueen maasto viettää loivasti länteen, Rauttunselän Saunalahteen laskevaan ojanotkoon; alueen eteläreunalla maasto alkaa viettää etelään, Pappilanlahteen. Vesihuoltotöiden yhteydessä 9.-13.11.2000 peltoalueen itäosaan tehtiin kaivinkoneella n. 520 m pitkä SSW-NNE-suuntainen vesijohto- ja viemärikaivanto. Sen eteläpää sijaitsi Sääksmäen yhdyntien N-reunalla, vanhasta valtatie 3:sta n. 220 m E, SW-NE-suuntaisen sähkölinjan kohdalla. Kaivannon pohjoispää sijaitsi Kirkkovainiontien SW-puolella olevan pumppaamon vieressä, kirkosta n. 230 m NW. Valvonta-alueen keski- ja eteläosissa kaivanto kulki kahden kiinteän muinaisjäännöksen läheisyydessä: *Sääksmäkitalon* rautakautisen ja historiallisen asuinpaikan W-puolella (etäisyys oletetusta muinaisjäännöksen rajasta n. 10 m) ja *Voipaala II:n* rautakautisen asuinpaikan ja kuppikiven E-puolella (etäisyys n. 40 m). Kaivannon leveys oli 1,3-1,5 m, syvyys vaihteli n. 1,6-2,0 m. Maa valvonta-alueella kaivettiin n. 10 cm paksuin kerroksin. Kaivannon pääosa peitettiin valvonnan aikana heti putkien asentamisen jälkeen.

Peltomaakerros oli väriltään tummanharmaa tai –ruskea, vahvuudeltaan 30-50 cm. Siitä löytyi muutama tiilenpala ja vähän hiilimurua (ei otettu talteen). Kyntökerroksen alla oli kaivannon N-päässä yli 100 m:n matkalla 20-50 cm vahva keltainen tai vaaleankeltainen hiesukerros, pohjassa oli

vaaleanharmaata (paikoin kellertävää tai sinertävää) savea. Pienen peltosaarekkeen kohdalla, Kirkkovainiontiestä n. 140 m SW hiesu muuttui saveksi, jossa oli monin paikoin ruosteenvärisiä rautapitoisia läikkeitä. Linjauksen keskiosassa, sen korkeimmalla kohdalla (90-91 m mpy), Sääksmäkitalon asuinpaikan vieressä maaperä oli keltaista tai harmaata hiekkaa, jonka alta tuli paikoin esiin peruskallio, 0,9 m syvältä tai syvemmältä. Mäen SW-puolella peltomaakerroksen alla oli vaalean- tai tummankeltaista hietaa (0,5-1,0 m paksu kerros) ja pohjassa savea. Kaivannon S-osassa maaperä oli harmaata tai kellertävää hiesua/savea.

Edellä kuvatusta perusstratigrafiasta poikkeavia, ihmisen historiallisen ajan toimintaan liittyviä ilmiöitä on havaittu seuraavasti. Putkilinjan N-päässä, Kirkkovainiontiestä n. 35 m SW (putkilinjaa pitkin mitattuna), kaivannon profiilissa, n. 40 cm vahvan peltokerroksen alla todettiin n. 6 m:n matkalla vanhan peltotien jäännökset – n. 20 cm paksu sorakerros, jossa oli myös vähän tiilenpaloja. Tästä n. 10 m SW, ojan pohjassa havaittiin n. 30 cm vahva linssi mustaa humusta (lietettä), jonka alla oli savea. Putkilinjan keskiosassa, peltotien kohdalla tummanruskea multakerros oli soransekaisista, vahvuudeltaan 40-50 cm, sen alla oli savea.

Linjauksen N-osassa, Kirkkovainiontiestä n. 125-140 m SW (putkilinjaa pitkin mitattuna), peltosaarekkeen kohdalla, n. 15 m matkalla havaittiin peltokerroksen pohjaosassa 10-15 cm paksu, harmaa, *hiilensekainen hietakerros*, jonka alla oli puhdasta keltaista hietaa. Peltomaakerros oli väriltään punertavanruskea ja vahvuudeltaan 60-70 cm ja erosi siten muun alueen kyntökerroksesta. Kyseinen ilmiö ajoittuu ilmeisesti peltoa edeltävälle ajalle ja liittyy mahdollisesti kaskenpolttoon (?) tai metsäpaloon. Koordinaatit: $x = 6787\ 92-93$, $y = 2503\ 57-58$, $z = 88-89$ m mpy.

Putkikaivannon keskiosassa, Sääksmäkitalon rautakautisen ja historiallisen asuinpaikan SW-puolella, peltotien NW-puolella, sen SE-puolella olevasta talosta 30-35 m NNW, peltomaakerroksen alla, vaaleankeltaisessa pohjahiekassa ja savessa todettiin seitsemän *palo- ja likamaalinssiä* tai *-läikkää*, jotka tutkittiin ja dokumentoitiin (ks. kartta 1:20). Tutkitun alueen laajuus oli yhteensä n. 3,5 m². Koordinaatit (pyöristettyinä): $x = 6787\ 74-76$, $y = 2503\ 51-52$, $z = 90$ m mpy. Linssien 1-6 alueen keskipisteen koordinaatit GPS:n mukaan: $x = 6787\ 763$, $y = 2503\ 519$. Etäisyys kaivannon E-puolella, kalliorinteellä olevasta kiintopisteestä (nro 16558) on 35,5 m suuntaan 252 g (mitattu linssi 4:n kohtaan).

Linssi 1. Sijaiti kaivannon E-reunassa, 55-60 cm:n syvyydessä. Punaruskeata hiekkaa ja hiilimurua. Mitat n. 30 x 20 cm, jatkui kaivannon ulkopuolelle. Neg. 117655, dia 44596.

Linssi 2. Sijaiti kaivannon E-reunassa, välittömästi linssi 1:n S-puolella, 55-60 cm:n syvyydessä. Punaruskeata hiekkaa ja hiilimurua. Mitat n. 30 x 25 cm, jatkui kaivannon ulkopuolelle. Linssin SW-reunan vierestä, n. 50 cm syvyydestä löytyi yksi epämääräinen kvartsinpala (ei luetteloitu). Neg. 117655, dia 44596.

Linssien 1 ja 2 pohjana oli puhdas vaaleanharmaa savi. Peltokerroksen ja linssien välissä oli jonkin verran puhdasta savea ja keltaista hiekkaa, joten kyseessä ovat mahdollisesti puun luonnollisen palamisen jäljet (juurihiiltä?). Linssien 1 ja 2 yläpuolella, 40-50 cm:n syvyydessä, profiilissa näkyi vielä yksi samanlainen palomaaläikkä, halkaisijaltaan n. 25 cm.

Linssi 3. Näkyi pääasiassa E-profiilissa 30-40 cm:n syvyydessä, linssi 2:sta 20 cm S. Punaruskeata hiekkaa ja hiilimurua. Halkaisija n. 35 cm. Neg. 117656, dia 44595.

Linssi 4. Sijaiti kaivannon E-reunassa, 30-55 cm:n syvyydessä, linssi 3:sta n. 40 cm S.

Punertavantummanruskeaa hiekkaa ja nokea. Mitat n. 40 x 15 cm, jatkui kaivannon ulkopuolelle. Neg. 117657, dia 44594.

Läikkä 5. Sijaiti kaivannon W-reunassa, 40-55 cm:n syvyydessä, linssi 3:sta n. 90 cm WSW. Keskiruskeaa hiekkaa ja hiilimurua. Muodoltaan epämääräinen (epäselvät reunat), mitoiltaan n. 40 x 30 cm, jatkui todennäköisesti kaivannon ulkopuolelle. Läkästä n. 25 cm ENE kyntökerroksen pohjasta löytyi yksi pala sisältä lasitettua punasavikeramiikkaa historialliselta ajalta.

Läikkä 6. Sijaiti kaivannon W-reunassa, 40-55 cm:n syvyydessä, läikkä 5:stä n. 90 cm S. Hieman punertavaa hiekkaa ja hiilimurua. Muodoltaan epämääräinen (epäselvät reunat), mitoiltaan n. 25 x 25 cm.

Linssi 7. Sijaiti kaivannon itäosassa, 25-35 cm:n syvyydessä, linssi 4:stä 10,4 m S. Punertavaa hiekkaa ja harmahtavaa likamaata, joka muodosti heikosti hahmottuvan ympyränmuotoisen läikän (lahonneen tai palaneen puun jälkiä?), vähän hiilimurua. Mitat n. 60 cm (W-E) x 45 cm. Neg. 117659-117660, dia 44591-44592.

Palo- ja likamaalinssit tai -läikät ajoittuvat ilmeisesti peltoa edeltävälle ajalle ja liittyvät mahdollisesti vieressä sijaitsevan Sääksmäkitalon rautakautisen/historiallisen asuinpaikan toimintaan, ehkä kaskenpoltoon (?). Osa näistä ilmiöistä saattaa kuitenkin olla luonnollista alkuperää (metsäpalon jälkiä?).

Tampereella 18.12.2000

Vadim Adel
kenttätöönjohtaja

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

LIITE 1

LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA (117655-117661)

Negatiivit on luetteloitu Museoviraston arkeologian osaston kokoelmiin.
Kuvannut Vadim Adel

Neg. nro	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	pvm 2000
117655	Linssit 1 ja 2 n. 60 cm:n syvyyden tasossa.	W	10.11.
117656	Linssi 3:n profiili.	W	10.11.
117657	Linssi 4:n profiili.	W	10.11.
117658	Kaivannon E-profiilin yläosa palo- ja likamaalinssien 1-4 kohdalla (linssit on tutkittu).	W	10.11.
117659	Palomaalinssi 7:n pintataso.	W	10.11.
117660	Palomaalinssi 7:n profiili.	W	10.11.
117661	Kaivannon keskiosaa Sääksmäkitalon asuinpaikan SW- puolella peltokerroksen poiston jälkeen. Linjakeppi on palomaalinssi 4:n kohdalla ja lapio linssi 7:n kohdalla.	SSW	10.11.

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

LIITE 2

LUETTELO DIAKUVISTA (44590-44596)

Diat on luetteloitu Museoviraston arkeologian osaston kokoelmiin.

Kuvannut Vadim Adel

Dia nro	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	pvm 2000
44590	Kaivannon keskiosaa Sääksmäkitalon asuinpaikan SW- puolella peltokerroksen poiston jälkeen. Linjakeppi on palomaalinssi 4:n kohdalla ja lapio linssi 7:n kohdalla.	SSW	10.11.
44591	Palomaalinssi 7:n profiili.	W	10.11.
44592	Palomaalinssi 7:n pintataso.	W	10.11.
44593	Kaivannon E-profiilin yläosa palo- ja likamaalinssien 1-4 kohdalla (linssit on tutkittu).	W	10.11.
44594	Linssi 4:n profiili.	W	10.11.
44595	Linssi 3:n profiili.	W	10.11.
44596	Linssit 1 ja 2 n. 60 cm:n syvyyden tasossa.	W	10.11.

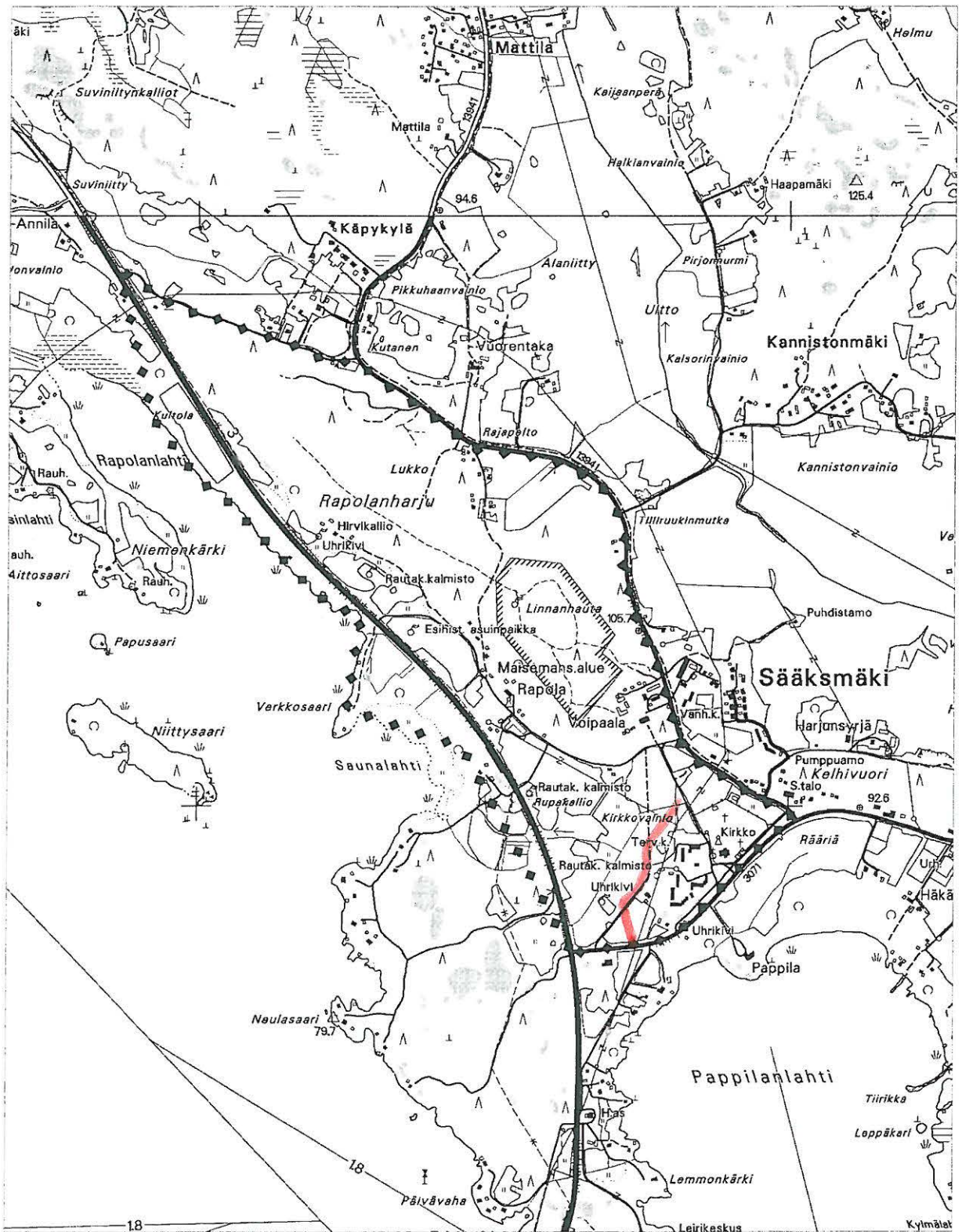
VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

KARTTALIITE 1: Ote PerusCD:ltä Häme, versio 99 (Pk 2132 02 SÄÄKSMÄKI) 1:20 000

◆◆◆◆ Rapolan muinaisjäännösalueen raja

valvonta-alue

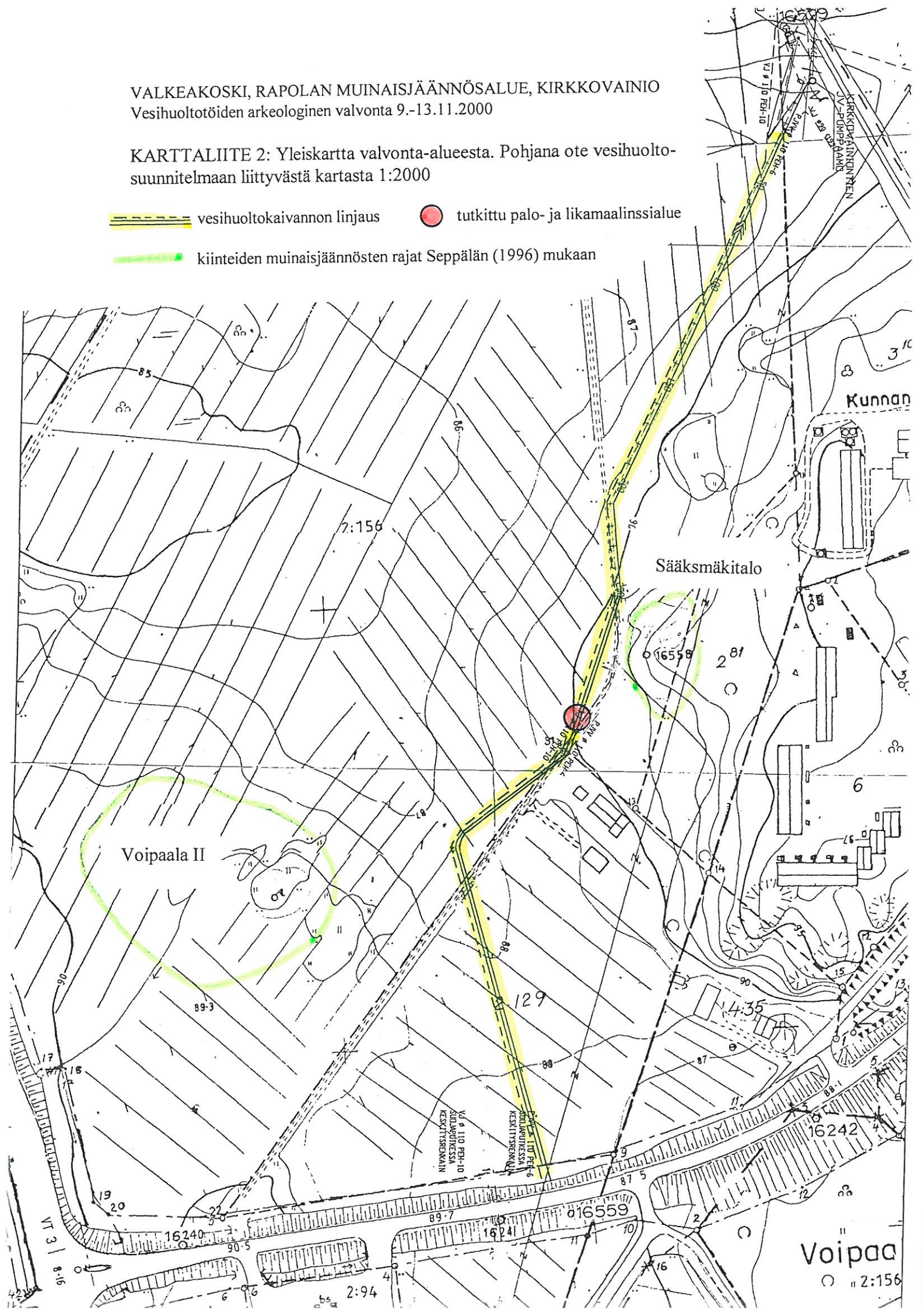

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

KARTTALIITE 2: Yleiskartta valvonta-alueesta. Pohjana ote vesihuolto-
suunnitelmaan liittyvästä kartasta 1:2000

- vesihuoltokaivannon linjaus   tutkittu palo- ja likamaalinssi-alue
- kiinteiden muinaisjäännösten rajat Seppälän (1996) mukaan

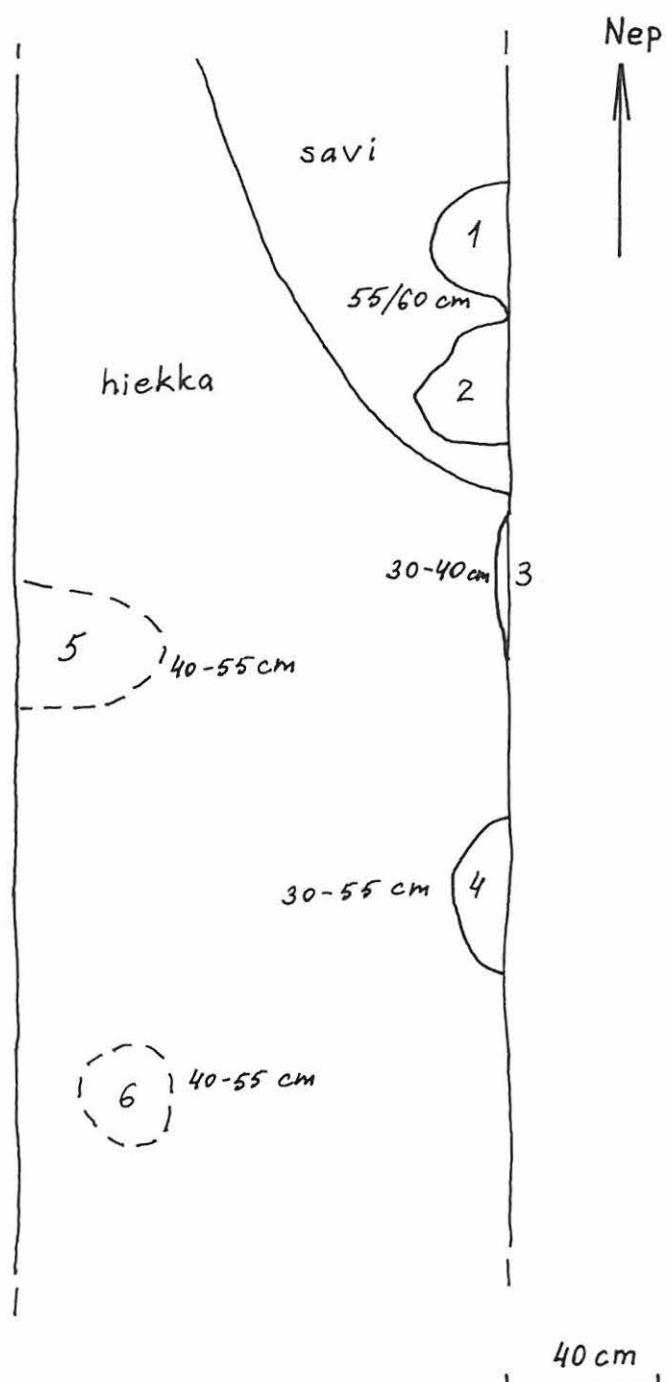

VALKEAKOSKI, RAPOLAN MUINAISJÄÄNNÖSALUE, KIRKKOVAINIO
 Vesihuoltotöiden arkeologinen valvonta 9.-13.11.2000

KARTTALIITE 3: Tutkitut palo- ja likamaalinssit tai -läikät 1-6 kaivannon keskiosassa. 1:20
 Piirt. V. Adel 10.11.2000

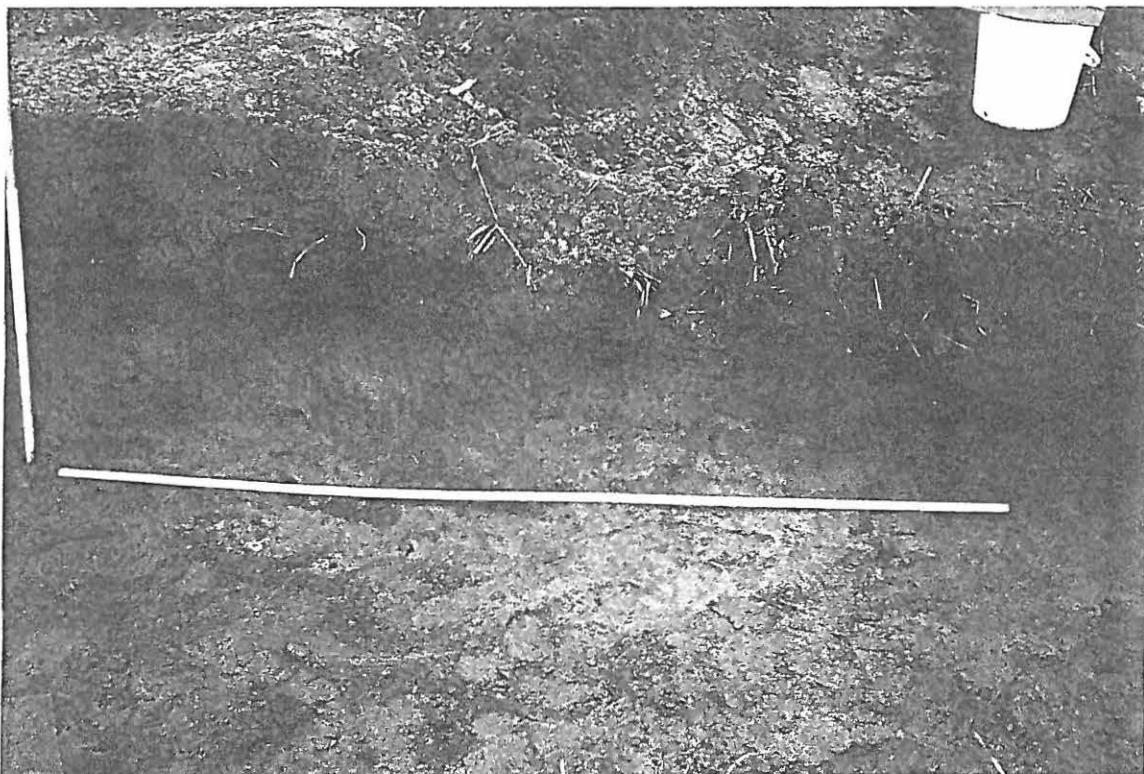

palo- tai likamaalinssi (-läikkä), sen nro ja syvyys (pintataso/pohja) maanpinnasta mitattuna

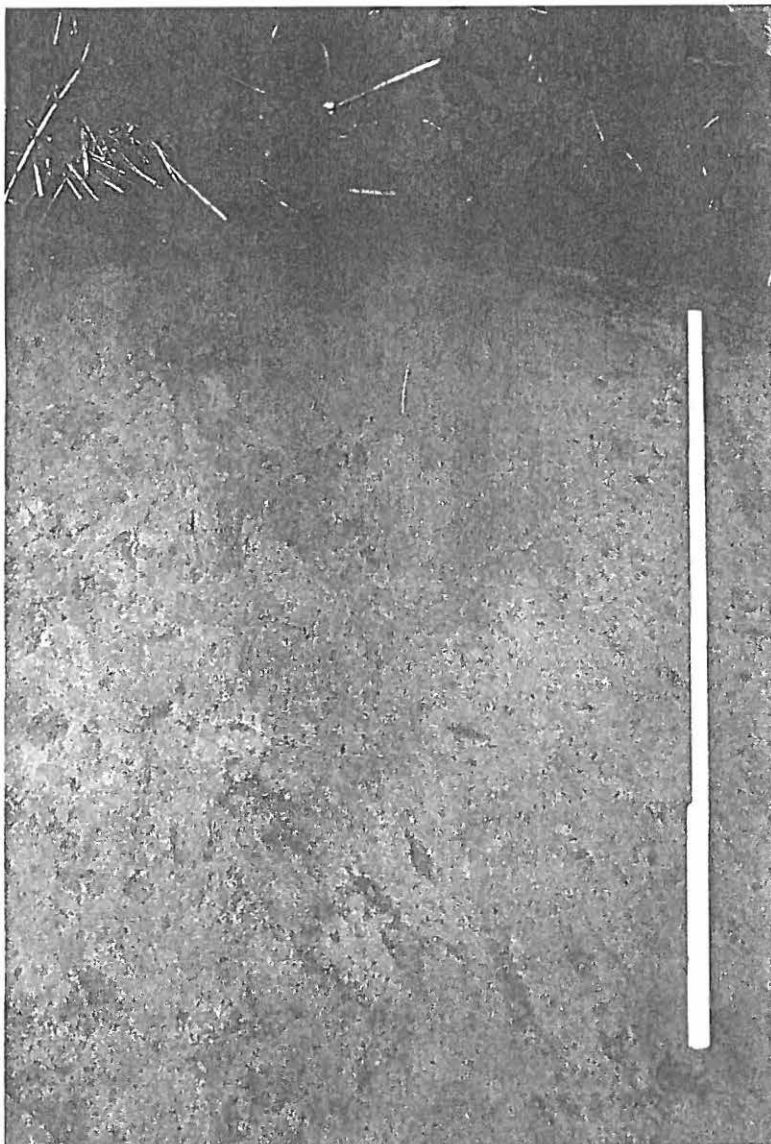

117661 Kaivannon keskiosaa Sääksmäkitalon asuinpaikan SW-puolella peltokerroksen poiston jälkeen. Linjakeppi on palomaalinssi 4:n kohdalla ja lapio linssi 7:n kohdalla. SSW

117658 Kaivannon E-profiilin yläosa palo- ja likamaalinssien 1-4 kohdalla (linssit on tutkittu). W

117659 Palomaalinssi 7:n pintataso. W